

Al (bijna) verdwenen

Zomertaling

De mooie en specialistische Zomertaling was in het VWGZK-gebied nooit erg algemeen. Ook vóór de vijftiger jaren was er hooguit van enige tientallen broedparen sprake. Dat aantal is sindsdien steeds kleiner geworden en intussen mag worden aangenomen dat deze eend hier als broedvogel vrijwel is verdwenen. De oorzaken daarvan liggen zowel in Nederland als in de Afrikaanse overwinteringsgebieden. In ons gebied is het verdwijnen van poldergebied en polderpeilverlagingen, in voorheen natte weilanden (zgn. "slecht hooiland") een belangrijke oorzaak. De versnippering van het polderland en de sterk toegenomen recreatiedruk in dat vroeger zo rustige gebied deden de soort, die behoorlijk gevoelig blijkt voor verstoring, ook geen goed. Door blijvende veranderingen van waterstaatkundige aard van rivieren in West-Afrika (Niger en Senegal) verdwenen en verdwijnen traditionele overwinteringsgebieden. Talingen zijn ook een eiwitrijke aanvulling op het eentonige menu van de bewoners! Nu duikt de soort vanaf de tweede maarthelft tot mei nog wel op en wordt als doortrekker over zee gezien, of verschijnt bijvoorbeeld in het Kennemermeer of de plas van Spaarnwoude. Voorkeur heeft hij voor ondiepe plassen met een behoorlijke randbegroeiing waarin hij zich terug kan trekken. Meestal gaat het om een enkel exemplaar soms ook wel eens om meer. Zijn kenmerkende krikgeluid trekt meestal al de aandacht nog voor je ze zelf in beeld hebt. Elders in Noord-Holland handhaaft de Zomertaling zich nog, maar de bestanden lopen over het algemeen nog steeds terug. CVD

Zomertaling, Velsbroekpolder, maart 1994. Foto C. van Deursen.

Mandarijneend

In de serie Nederlandse 'exoten' staat, sinds de beginjaren zeventig, ook de Mandarijneend. Wat later dook hij ook op in Zuid-Kennemerland. Zo'n vijfentwintig jaar deed hij het er goed, maar vreemd genoeg lijkt hij in ons werkgebied sterk op zijn retour of is al zo goed als verdwenen. Het is moeilijk om daarover uitspraken te doen, want veel waarnemers maakten nooit meldingen van deze soort. Landgoed Elswout en het Vogeliland en de Oranjekom in de AWD waren plaatsen waar je ze nauwelijks kon missen. Bij zijn verschijnen in onze omgeving hebben mensen een handje geholpen, want deze mooie eendjes zijn, net als Carolina-eendjes, in menig grote tuinvijver te vinden. Er wordt niet altijd deskundig met ze omgesprongen en ontsnappen is vaak geen probleem. In Zuid-Kennemerland is in de loop der jaren al een reeks van exotische eenden waargenomen die hier duidelijk niet op eigen kracht belandden. Wat te denken van Chileense Pijstaart en Chileense Smient, Bahama Pijlstaart, Kuif- of Kokardezaagbek en Rosse Stekelstaarteend (Amerika), Vlekbekeend (Azie) en de Nijlgans (Afrika). De sterke uitbreiding van de Krooneend in ons land in redelijk korte tijd is mogelijk ook deels het resultaat van losgelaten of ontsnapte dieren uit watervogelcollecties. Als er ergens dus letterlijk "een vreemde eend in de bijt zit" is wat gezonde argwaan op zijn plaats. CVD

Mandarijneend man, Elswout, november 1994. Foto C. van Deursen.

Eider

Spanse liefhebbers lardeerden hun paella's jarenlang rijkelijk met kokkels en andere "Frutas del Mar". Spanje's eigen voorraad van dit lekkers was al heel lang overbevist. Nederland had in de Waddenzee een schijnbare overvloed aan kokkels, dus ontstond er een lucratieve handel met Spanje waarmee dik geld werd verdiend. Rond de eeuwwisseling werd de Waddenzeebodembodem letterlijk schoon gezogen. Schelpdieretende vogels merkten al snel dat hun kostje niet langer verzekerd was. In de winter van 2000 stierven minstens 21.000 Eiders in de Waddenzee. En die sterfte bleef aanhouden; ze gingen dood door ondervoeding. Het heeft lang geduurd eer de Rijksoverheid, onder Europese druk, de mechanische kokkelvisserij verbood. Ook de onderwatermosselbanken worden nog steeds overbevist en onderzoekers zijn weinig optimistisch over de toekomst van de Eidereend. Laatst bekende ramp is de snelle opkomst van de Japanse oester, die voor zijn eigen groei het mossel-, kokkel- en Platte oesterzaad consumeert maar zelf voor vogels oneetbaar is. Op de groepen Eiders bij de pieren van IJmuiden, zowel in de winter als 's zomers, zullen we voorlopig nog wel vergeefs wachten. Van de 150.000 Eider-eenden in 1999 naar een halvering nu heeft hier zeker aan bijgedragen. CVD

Eidereend, paartje, IJmuiden, maart 1992. Foto C. van Deursen.

Boomvalk

Beter een goede buur dan een verre vriend! Geen vogelsoort weet dat beter dan de Boomvalk. Tijdens zijn broedtijd profiteert hij van de beschermende capaciteiten die de Havik biedt. Dan komt de tijd dat hij zijn luidruchtige jongen groot brengt. Zo eind juli, cirkelen de Buizerd en Havik allang rond met hun nakomelingschap en bekijken alles als mogelijke prooien. De Boomvalk, met de Havik als buurman, is ineens slecht af en zijn jongen zullen snel verdwenen zijn. Boomvalken die hun jongen verdedigen zijn supersnelle furies, waartegen de Buizerd het snel af laat weten. De Havik is, zelfs voor een ontketende Boomvalk, een maat te groot. Een deel van de achteruitgang van de Boomvalk in de duinstrook mag op het conto van de Havik worden geschreven. Toch zijn er nog steeds heimelijke broedparen in Zuid-Kennemerland (begraafplaatsen en polderbossen) want het aantal oude en jonge Boomvalken dat op juli en augustusavonden (ze zijn dan nog niet op trek) op libellen komt jagen in AWD en Kennemerduinen is gelukkig nog steeds behoorlijk groot. Door het optreden van de Havik is tevens het aantal Sperwers dat in de duinen broedde teruggelopen. Sperwers kiezen nu zelfs stedelijk gebied uit om minder risicovol te kunnen broeden. CVD

Boomvalk, Kraansvlak, mei 1981. Foto C. van Deursen.

Patrijs

Door intensivering van de landbouw, afname van cultuurgrond door stedelijke bebouwing, het verdwijnen van heggen en hagen en “oprui- men” van ruigte en onkruidveldjes krijgt de Patrijs het steeds meer voor de kiezen. Kuikens moeten het in hun eerste weken hebben van insecten en andere kleine organismen, en die verdwenen ook. De afname is al decennia aan de gang. In 2007 waren er naar schatting nog maar 10.000 paar in ons land. In sommige stukken van het duingebied in Zuid-Kennemerland hielden ze lang stand, maar de populatie is minimaal. Patrijzen zijn behoorlijke zwervers, waardoor het soms lijkt dat er meer zijn dan in werkelijkheid het geval is. Najaar 2006 werd een paartje met 8-10 jongen maandenlang gezien tussen Parnassia (Bloemen- daal) en de zuidgrens van IJmuiden. Nu het Westelijk Havengebied steeds verder is bebouwd, en er meer wegen kwamen, is ook dat gebied verloren voor Patrijzen. De meeste kans om ze te zien ligt in de Haar- lemmermeerpolder; die sluit een beetje aan op hun oorspronkelijke ha- bitat, de steppe. Opspuitterreinen, met veel ruigte, zijn de moeite waard om in de gaten te houden. Sinds 1 juli 1998 is de jacht op de Patrijs verboden. Dat heeft nog niet echt bijgedragen aan herstel van de stand. Daarvoor zijn ingrijpende herstelmaatregelen van Patrijsbiotopen veel meer van belang. CVD

Patrijzen in stoppelveld, Ruurlo , september 1989. Foto C. v. Deursen.

Scholekster

Dat het al jaren niet goed gaat met de Scholekster bleek wel uit het uitroepen van 2008 tot het "Jaar van de Scholekster" door SOVON en Vogelbescherming Nederland. Ook in onze regio is al langer een neergaande lijn te bespeuren. Werd er vroeger veel gebroed in de duinen en het poldergebied, tegenwoordig is het een zeldzaamheid een broedende Scholekster in die gebieden te vinden. De enige plek waar deze soort nog stand houdt is, gek genoeg, de stad waar veelal gebroed wordt op (platte) daken. Dit soms tot ongenoegen van omwonenden die in de broedtijd vaak 's nachts de luid roepende vogels horen rondvliegen. De afname van de Scholekster lijkt vooral veroorzaakt te worden door voedselgebrek en dan vooral in de winterperiode wanneer grote groepen zijn te vinden in de Waddenzee. Door jarenlange overbevissing op schelpdieren is de Scholekster zijn belangrijkste voedselbron kwijt geraakt. Ook heeft de Scholekster, zoals vele weidevogels, te lijden van de intensieve landbouw waardoor nesten worden vernield en jongen niet tot wasdom kunnen komen. Volgens de nieuw verschenen "Broedvogelatlas van Noord-Holland" broeden er naar schatting tussen de 9.000 – 11.000 paar in onze provincie. Rond 1990 was dit nog het dubbele! HB

Scholekster, Plasje Spaarnwoude, mei 2007. Foto C. van Deursen.

Kleine Plevier

Pionier en opportunist onder de steltlopers; de Kleine Plevier. Zodra een, vaak tijdelijk of nieuw ontwikkeld, geschikt terrein voorhanden is wil de Kleine Plevier wel een poging wagen om er zijn nest te maken. Toch gaat het deze fraaie steltloper niet voor de wind in onze regio. Werd er in de jaren 70 en 80 nog volop gebroed in bijvoorbeeld de AWD en Ruigoord, tegenwoordig zijn er nog maar enkele plekken in onze regio over waar één of hoogstens enkele paren tot broeden komen. De Gruijterspolder en het Vogelmeer zijn op dit moment locaties waar in april en mei de balts van de Kleine Plevier nog is te zien en te horen. Toch laat de landelijke trend juist een lichte toename zien, waarbij vooral braakliggende (bouw-)terreinen en natuurontwikkelingsprojecten ideaal zijn voor deze soort. Het ontbreken van die terreinen en van natuurontwikkeling initiatieven in onze regio zijn waarschijnlijk de belangrijkste oorzaken van een teruggang in onze regio tegen de provinciale- en landelijke trend in. Toch hoeven inspanningen voor juist de Kleine Plevier niet ingewikkeld en/of ingrijpend te zijn om het ze naar de zin te maken. Als voorbeeld het kleine natte terreintje, ingeklemd tussen verschillende wegen, bij Pont Buitenhuizen, dat een jaar of 7-8 geleden een ideaal biotoop vormde. Inmiddels is het deze status kwijt geraakt doordat het volledig met riet is dicht gegroeid. Een simpele maar doeltreffende “rietverwijderingsactie” zou zo maar weer kunnen leiden tot de hervestiging van de Kleine Plevier! HB

Kleine Plevier, pulli, parkeerterrein Parnassia 1978. Foto C. van Deursen.

Kleine Plevier, Gruijterspolder, 2008. Foto B. Sleeman.

Goudplevier

Bij Goudpleviertellingen, in 1975 in Nederland begonnen, bleken in de graslanden van Spaarnwoude eind november tot wel 3.000 plevieren te huizen en nog enkele honderden in grasgebieden van de Haarlemmermeer (o.a. bij Vijfhuizen). De meeste werden gezien op de veengraslanden van de Hekslootpolder, in deelgebied Dijkland, maar nauwelijks in de Inlaagpolder. In de jaren tachtig veranderden zowel aantallen als verspreiding snel. Alleen in de Inlaagpolder kwamen nog een paar honderd Goudplevieren voor en nauwelijks meer in de Haarlemmermeer. Hooguit nog op dagen dat er veel bouwland werd geploegd. Vanaf ongeveer 2000 was het zuidelijk deel van de Hekslootpolder weer meer in trek, maar dat duurde maar kort. Op enkele dagen in de herfst staan nu nog een paar honderd Goudplevieren tussen de duizenden Kieviten in de Inlaagpolder. Ook de korte doortrek van Goudplevieren rond half april, is over. Hoe zijn die aantal afname en de veranderde verspreiding verklaarbaar? Volgens internationale tellingen blijken er niet minder Goudplevieren te zijn, wel dat ze langer in Denemarken en Zweden verblijven. Als die dan bij vorstival wegtrekken slaan zij Nederland over, en reizen naar Frankrijk en Spanje/Portugal. Toch is dat niet het hele verhaal. Er zijn Nederlandse graslandgebieden waar nog aantallen worden geteld die lijken op de 70er jaren. Die hebben alle een hoog percentage oud grasland dat door schapen en ander vee kort gegraasd wordt en bij overvloedige regenval, in de herfst, een nat karakter heeft. Verondersteld wordt dat hier nog veel bodemfauna (wormen) is, die goed kan worden benut bij langdurige regenval. Dat de Goudplevieren zich een aantal jaren (vaak slapend en rustend) in het zuidelijk deel van de Hekslootpolder ophielden had misschien te maken met overwinterende Slechtvalken in de Inlaagpolder. Vanuit de Heksloot- vlogen de vogels voorheen wel naar de Inlaagpolder om in deze kleipolder te kunnen foerageren.

DT

Goudplevieren, Hekslootpolder, oktober 1998

Foto: C.v.Deursen

Kemphaan

Eind jaren negentig stierf de Kemphaan als broedvogel van de graslanden rond Spaarnwoude uit. Omdat in die jaren met harde oostenwind (vooral begin mei) nog wel enkele tientallen Kemphanen en -hennen werden gezien, hoopten verschillende dat zij wel zouden blijven hangen en tot broeden komen. Dat gebeurde niet. Hoewel er tientallen hectares redelijk geschikte graslanden in Spaarnwoude waren (geen kunstmest en maaien pas ver in juni) was dat kennelijk toch onvoldoende. De grasgroei was waarschijnlijk op het moment dat de hen de nestplaats koos al te ver gevorderd. Ze moeten het hebben van korte vegetaties met veel kruiden en dus insecten in de periode dat de kuikens uitkomen, meestal eind mei. Zelfs de kunstmestloze graslanden van Spaarnwoude kregen toch teveel stalmest aangevuld met voedingsstoffen uit de lucht, beziën uit het oogpunt van de Kemphen. Zelfs de doortrek in Nederland (ook Spaarnwoude!) van duizenden, deels baltsende haantjes en hennen, is verleden tijd. Mogelijk omdat de Nederlandse graslanden te weinig bereikbaar voedsel bevatten voor de doortrekkers naar Scandinavië en Europees Rusland, slaan ze ons land over en is het accent verschoven naar Oost-Polen en Wit-Rusland, want daar zijn nog landschappen die doen denken aan Friesland en Noord-Holland in de vijftiger jaren. DT

Kemphaan, Waterland, april 1992. Foto A. van den Berg

Wulp

De snelle verdwijning van de Wulp, de alarmerende “bewaker” van de duinen in Zuid-Kennemerland was géén vossenwerk, zoals maar al te vaak wordt beweerd! Dat kwam vooral voor rekening van verontrusting door toenemende recreatie, versnippering door pad- en wegaanleg en verruiging van de ooit schaars begroeiide duinen met hoge grassen en struiken. Door wind en neerslag kwam een enorme stikstofbemesting uit de lucht in een arm milieu. Parallel daaraan volgde de rampzalige verdwijning van het grazende Konijn door Myxomatosis en VHF. Het open kortgrazige landschap verdween razendsnel. Er werd in de zeventiger jaren nog steeds door Wulpen in de duinen gebroed en er kwamen kuikens uit, maar ouder dan twee dagen werden die meestal niet. Ze konden dan teren op de eidooier. Wulpkuikens worden wel door oudervogels begeleid, maar niet gevoerd. Ze moeten, meteen na het verlaten van het nest, voortaan hun eigen kostje opscharrelen. Daarbij gingen ze letterlijk dood van de honger omdat de uniforme grassteppen weinig te eten boden. Ook langlevende Wulpen kunnen niet zonder nakomelingen dus verdwenen in enkele jaren alle broedvogels, de een na de ander. Begin tachtiger jaren werd het erg stil in de duinen. Of ons duingebied ze ooit weer welkom kan heten als broedvogel ligt niet erg voor de hand. Bijzonder is dat er een kleine populatie stand houdt tussen de startbanen op Schiphol (6 paar in 2005).CVD

Wulp in het Kraansvlak, mei 1977. Foto: C. van Deursen

Grutto

Het is onvoorstelbaar dat de Grutto afscheid aan het nemen is van Nederland. Toch lijkt het er wel heel erg op. Nog rond 1980 broedde meer dan de helft van de Europese populatie binnen onze landsgrenzen. (120.000 paar) Sindsdien is dat aantal schrikbarend én snel gedaald. Er lijkt ogenschijnlijk niet zo veel veranderd in het boerenland. Toch moeten de biodiversiteit in en de kwaliteit van de leefgebieden kennelijk enorm zijn veranderd, waardoor de overlevingskansen voor jonge Grutto's sterk daalden. Er komen domweg te weinig jongen groot. In het buitenland, vooral in West-Afrika, krijgt de Grutto ook te maken met ingrijpende veranderingen. Deltagebieden van rivieren worden in rap tempo ontwaterd, omgezet in bouwland of in rijstvelden. Ook de bouw van stuwdammen wint in Afrika terrein. Dat, ondanks de Europese jachtwetten, in sommige landen nog steeds fanatiek op Grutto's wordt gejaagd is onverteerbaar. De Gruijterspolder, tegen Spaarndam aan, is voor doortrekkende Grutto's een eldorado. Honderden, soms meer dan duizend verblijven er vooral in maart korte of langere tijd. Maar ook die aantallen dalen de laatste jaren fors. Daartussen zitten af en toe ook IJslandse soortgenoten, die vooral roder en zwaarder getekend zijn. Let eens op vleugel- en pootmerken bij Grutto's en geef ze door. Die registratiemiddelen worden ingezet om meer zicht te krijgen op de terugloop en het overige wel en wee van "onze" Grutto's. CVD

Grutto, Gruijterspolder, april 1998. Foto C. van Deursen.

Watersnip

De "hemelgeit" heeft in de drukke Randstad nauwelijks meer wat te zoeken. Dat ze er af en toe zelfs nog broeden is bijzonder, maar dat wordt steeds meer een wonder. In de laatste restjes puur natte veenweide rond Haarlem kan de Watersnip het nog net aan bolwerken, de vraag is wel hoe lang nog? Ontwatering en misschien ook warmer wordende voorjaars spelen deze bodemdierenspecialist parten, want in beide gevallen droogt de weke bovenlaag snel uit en trekken de organismen naar beneden. En juist daarvan moet hij het hebben. In natuurgebieden houden ze stand op een lager niveau. In 1990 was de schatting nog ruim 2500 broedparen, nu ligt dat fors lager. Europees gezien gaat het met deze soort niet overal slecht. De IJslandse populatie is minstens stabiel. Waar onze broedvogels in Engeland en Zuid-Europa overwinteren, doen noordelijke dieren dat hier. Er komen er met hevige kou en zware sneeuwval nogal wat in de bebouwde omgeving, zodat een Watersnip bij de tuinvijver gezien kan worden! Veel verdwaalde en van honger verdwaasde dieren worden snel door allerlei andere dieren gevonden. Een Watersnip die door een Sperwermannetje wordt geplukt kan bijna alleen een verzwakt of dood gevonden dier zijn. Als het moet schiet een Watersnip razendsnel de lucht in en is alle belagers te vlug af. CVD

Watersnip, Gruijterspolder, mei 2002. Foto C. van Deursen.

Zomertortel

Thuiskomen na een zomers bezoek aan de duinen bij Haarlem zonder Zomertortel was pakweg 30 jaar geleden – toen de soort nog Tortelduif werd genoemd – bijna ondenkbaar. “Hij broedde bij voorkeur in wat open bosschages, soms tot dicht achter de zeereep. Tegenwoordig belandt elke waarneming van deze soort daarentegen met dikke letters in het notitieboek. Werd in 1982 het aantal broedparen in Zuid-Kennemerland geschat op 440 (“Vogels in het landschap”), in 2010 werden er in de regio in totaal nog slechts zeven waarnemingen van Zomertortels ingevoerd op Waarneming.nl. Deze drastische afname staat niet op zich zelf. In heel West-Europa neemt de soort in snel tempo af. De soort heeft dan ook een trieste plek verworven op de Rode Lijst van de Nederlandse broedvogels. Onderzoek heeft laten zien dat Britse Zomertortels tegenwoordig aanmerkelijk minder jongen grootbrengen dan voorheen. Zo nam het aantal broedpogingen per paar af van gemiddeld 2,9 in de jaren zestig naar 2,1 in de jaren negentig. Tevens daalde het aantal jongen per succesvolle broedpoging van 1,6 naar 1,3. Een en ander wordt in verband gebracht met een veranderde beschikbaarheid van voedsel, onder andere door intensivering van de landbouw. Tel daar intensieve (illegale) bejaging tijdens de trek en ongunstige ontwikkelingen in de overwinteringsgebieden bij op en het is duidelijk dat de toekomst van de West-Europese Zomertortels er allerminst rooskleurig uitziet. Het zou interessant zijn om Zuid-Kennemerland in het voorjaar eens systematisch te doorzoeken op territoriale Zomertortels. De uitkomst kon wel eens schrikbarend zijn. RS

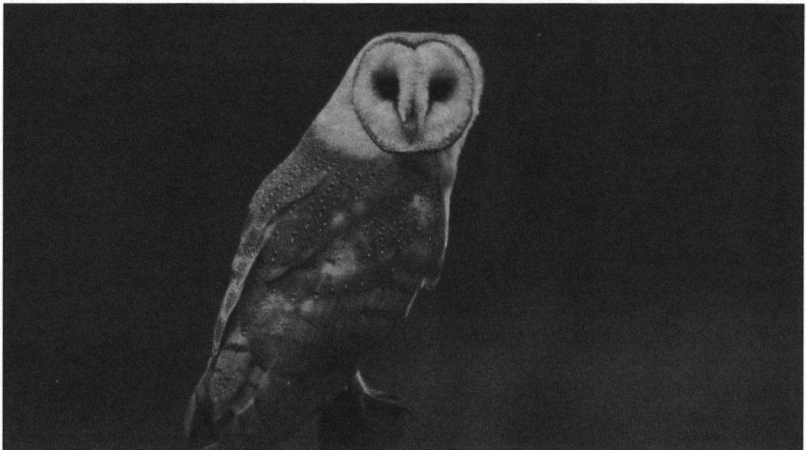

Zomertortel, AWD 1989. Foto H. Vader.

Kerkuil

In 2010 broedden er weer vijf paren Kerkuilen in Zuid-Kennemerland! Twee op boerderijen in de Houtrakpolder, één paar in Overveen, één paar in een schuur op een landgoed in Bennebroek en één in een oude boerderij in de Hekslootpolder. Dit paartje haalde zelfs het 'Haarlems Dagblad' nadat er in november 2010 een bericht was verschenen in het 'Hekslootnieuws'. Door de strenge winters van 1963 en 1978-'79 verdween de soort uit Zuid-Kennemerland, maar ook uit grote delen van Nederland. Kennelijk was het toenmalige leefmilieu voor de soort niet meer geschikt. De Kerkuil is met hulp van leden van de Kerkuilenwerkgroep weer teruggekeerd in Noord-Holland. De victorie begon in 1990 in één van de nestkasten van Luc Smit in de Wieringermeer. Nu broeden er gemiddeld meer dan 100 paartjes in heel Noord-Holland, waaronder dus vijf in Zuid-Kennemerland.

De soort is een echte cultuurvolger, vrijwel alle nesten worden gevonden in kerktorens, oude gebouwen maar vooral boerderijen. Vooral het plaatsen van nestkasten heeft de laatste jaren de soort erg geholpen. Om een kast bereikbaar te maken, moet er soms in de gevel van een stal of schuur een opening gemaakt worden. Kerkuilen broeden vooral in afwisselende landschappen met weilanden, akkers en hier en daar begroeiing. Dat de soort het in Noord-Holland goed doet in de kale Wieringermeer heeft wel het beeld van de voorkeursbiotoop van de Kerkuil bijgesteld. Kerkuilen zijn erkende zwervers en duiken ook op waar je ze niet verwacht, zoals een geringd nestjong uit Noordbeemster dat na precies twee maanden op de vinkenbaan in de Kennemerduinen werd gevangen. Al eerder werden daar 's nachts vliegende Kerkuilen waargenomen, misschien gelokt door afgespeelde vogelgeluiden. JS

Kerkuil, Parnassiaweg, oktober 2009. Foto C. van Deursen.

Zwarte Specht

Het leek zo goed te gaan met de (her-)vestiging van de Zwarte Specht in Zuid-Kennemerland en in de duinstrook. De vocale prestaties van de Zwarte Specht waren begin 70-tiger jaren in bosgebieden langs de kust luid en duidelijk te horen en ze gingen er broeden. Eind negentiger jaren werd duidelijk dat er iets veranderde. De populatie liep heel hard terug en speculaties te over! Opvallend vaak verdenken ook vogelwaarnemers de Havik van het verdwijnen van de Zwarte Specht. Gevoelsmatig werd die dé schuldige. De Havik heeft een breed prooidierspectrum, waarin ook spechten, maar heeft, als elke jager, alle "belang" om uitgekiend met zijn energie om te gaan. Zich te richten op prooien die het meest in zijn jachtgebied voorkomen. Hij besteedt zijn energie nauwelijks aan een soort, waarvan er maar een enkele in zijn jachtgebied voorkomt. Bovendien was de vestiging van de Havik in sommige duinen nog gaande, terwijl die van de Zwarte Specht zwaar op zijn retour was. Waarnemers bekeken plukplaatsen bij en prooiresten op Haviknesten. In de AWD werden zeker 3.000 prooiresten bekeken, zonder een spoor van de Zwarte Specht. In overig Zuid-Kennemerland werden tussen 1980-1985 ruim 350 plukresten gevonden, ook zonder Zwarte Spechtresten. De enige vermelding komt uit Bergen, van een geslagen eerstejaars Zwarte Specht op een Havikshorst. Begin 2000 viel het doek voor de Zwarte Specht, vermoedelijk door gebrek aan grote mieren die in verruigde duinbossen weinig te eten vinden. Bosomvorming (verdwijnen van den-
nen) is mogelijk ook een oorzaak, omdat ze hierop foeragerden. CVD

Zwarte specht, Elswout, maart 1999. Foto C. van Deursen.

Kuifleeuwerik

Ooit - nog in beginjaren zestig - was de Kuifleeuwerik een alledaagse vogel. Een soort verkleinde Hollandse versie van Amerika's "Roadrunner", die op rommelige terreintjes en bouwplaatsen, in en rond de stad, te vinden was. Het hele jaar door, want Kuifleeuweriken zijn typische standvogels. De laatste paren rekten hun verblijf nog redelijk lang direct aan zee. Ze wisten zich in Zuid-Kennemerland nog te handhaven op en rond de Boulevard Zandvoort-Bloemendaal en de parkeerterreinen bij IJmuiden's Zuidpier. Grote drukte en het nodige afval deden hen ogenschijnlijk weinig. Temidden van de badgasten liepen ze langs begroeiingsranden met Blauwe Zeedistel, grassen en Helm en vonden daar kennelijk genoeg te eten voor zichzelf en hun kroost. Na de laatste zeer ingrijpende reconstructie van de Boulevard, en ontwikkeling van bebouwing rond de Marina, was het leefgebied van de Kuifleeuwerik kennelijk voorgoed verdwenen of niet langer interessant, want rond de eeuwwisseling waren de vogels weg. Het ziet er niet naar uit dat dit snel wijzigt, want ook elders in Nederland verging het deze soort slecht. Hij prijkt ineens op de Rode Lijst en wordt nu zelfs gemeld op de DBA-waarnemingen-site! Het kan verkeren. CVD

Kuifleeuwerik, IJmuiden, maart 1999. Foto C. van Deursen.

Veldleeuwerik

Nog steeds spreken velen vol verrukking van zomerdagen met eindeloze Veldleeuwerikzang. Vanaf begin zeventiger jaren zette de vrije val van de Veldleeuwerikstand in. Onopvallend aanvankelijk, maar onstuitbaar want anno nu is meer dan 95% van de populatie in ons land verdwenen, in concrete getallen een instorting van 700.000 tot 35.000 paar. In de omliggende landen is het weinig beter, daar is de teruggang "beperkt" tot de helft. Zoals voor andere vogels van het boerenland vallen de klappen in het broedseizoen. Vernietiging van nesten, minder voedselaanbod voor de jongen en weinig succesvolle tweede en derde broedsels. In overwinteringsgebieden zijn steeds minder stoppelvelden, omdat die meteen na de oogst worden omgeploegd. Vandaar dat de, in 2008 met zomertarwe ingezaaide, Houtrakpolder een magnetische aantrekkingskracht had op Veldleeuweriken in de winter. Nederlandse Veldleeuweriken blijken ofwel trek- of standvogels te zijn die rond het broedgebied blijven hangen. Er is gekeken naar het waarom van verblijven of vertrekken. Misschien beantwoordt dat de vraag welke strategie de meeste nakomelingen oplevert en of beschermende wintermaatregelen het dalende tij kunnen keren. CVD

Veldleeuwerik, IJmuiden februari 2010. Foto C. van Deursen

Gele Kwikstaart

Dat we de Gele Kwikstaart gemiddeld niet zo vaak zien is niet vreemd. Ze hebben namelijk een pure voorkeur voor open landschap. Of dat nu wei- of akkerland betreft maakt ze niet zoveel uit. Voorwaarde is dat er voldoende insecten te vinden zijn die ze zowel "te voet" als vliegend weten te bemachtigen. Vooral in het voorjaar is het bekijken van trekkende Gele Kwikstaarten nogal eens goed voor verrassingen. Van de 10 ondersoorten kun je er in ons gebied met wat geluk en een groot uithoudingsvermogen een aantal zien. De Engelse (Gele) Kwikstaart (een geheel gele vogel, zoals de Latijnse naam *flavissima* aangeeft) is in voorkomen in Nederland tot de brede duinzone (20 km) beperkt! De Noordse, met een donkere kop, passeert hier bijna elk jaar wel. Leuk voor waarnemers is dat de meeste kwikstaarten in losse groepjes foerageren en er zitten nog wel eens piepers tussen, zodat je vogels met elkaar kunt vergelijken. Althans de kwikstaartmannetjes in het voorjaar, want geruide mannetjes, vrouwtjes en de uitgevlogen jongen op najaarstrek zijn meestal moeilijk uit elkaar te houden of te onderscheiden. Omdat hun favoriete gebied hier inkromp is de Gele Kwikstaart aanzienlijk achteruit gegaan. Bovendien is de landelijke trend ook niet positief. Van voorheen ruim 70.000 broedparen naar minder dan 50.000 nu, is een aanzienlijke terugloop. Voor Gele Kwikstaarten geldt wel dat er jaarlijkse variaties in hun voorkomen op kunnen treden. Dus het ene jaar zullen er meer zijn dan het andere. Wie hun geluid eenmaal kent kan Gele Kwikstaarten bijna niet missen, zo kenmerkend is dat. Het bewegen (kwikken) van de staart verraadt de vogels vaak wanneer ze op de grond of tussen gras-halmen voedsel zoeken. CVD

Gele kwikstaart, man, Haarlemmermeer. Foto C. van Deursen.

Paapje

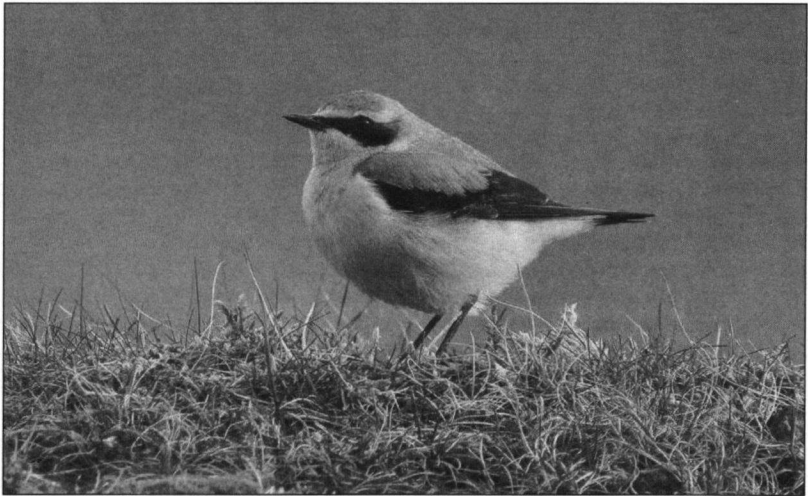
Ieder voorjaar als ergens in de duinen de fraaie, bijna lijsterachtige zang van het Paapje wordt gehoord, (die zang is, net als de vogel zelf, subtiel) herleeft de hoop weer. De hoop dat deze soort terugkeert als broedvogel in ons Kennemerland. In de jaren 80 en begin jaren 90 van de vorige eeuw broedden in het Nationaal Park Zuid-Kennemerland en de AW-duinen nog enkele tientallen paren (bijvoorbeeld 64 paar in 1988). Vaak in dezelfde gebieden als zijn neef de Roodborsttapuit, in open, iets vochtige kruidenrijke duinvalleien, met hier en daar bescheiden struweel. De Roodborsttapuit heeft zich goed gehandhaafd, vaak in marginale biotoopjes, maar het Paapje is helaas rond de eeuwwisseling uit de duinen verdwenen. Sinds die tijd zijn grootschalige natuurherstelprojecten in de Kennemerduinen uitgevoerd, waarbij veel dicht struweel is verwijderd en de grondwaterstand steeg. Hoewel het Paapje erg van vochtige gebieden houdt, keerde hij toch niet terug. De kans dat dit alsnog gebeurt is uiterst klein. In heel Nederland, maar ook buiten de landsgrenzen, is de soort sterk achteruitgegaan. Zo hij al niet reeds als broedvogel uit Noord-Holland verdwenen is, is zijn vertrek uit deze provincie, binnen enkele jaren, aanstaande. Veranderingen in het landschap zijn mogelijk de hoofdreden. We zullen het dan voortaan moeten doen met die enkele zingende doortrekkers in het voorjaar en de wat talrijkere najaarstrekkingen in augustus en september. Jammer dat die laatste niet zingen. HG

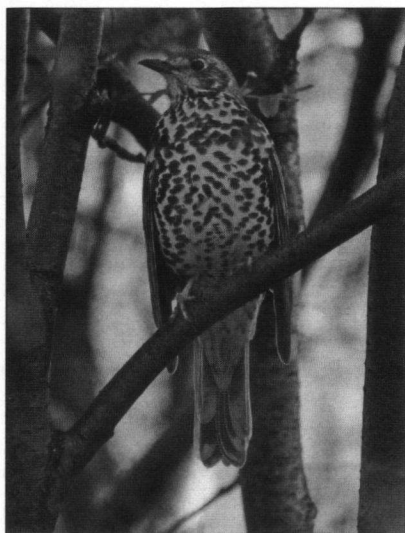
Paapje, man, Kraansvlak, juli 1987. Foto C. van Deursen

Tapuit

Het lijkt maar kort geleden dat het in de duinen wemelde van de Tapuiten. Begin tachtiger jaren waren ze vooral op de duinrooshellingen of op duinhellingen met lage grazige vegetatie steevast te vinden. Daar broedden ze behoorlijk veilig in konijnenholen. Het aantal geslaagde broedsels was nogal hoog met 80-85%. Met de komst van de Vos zakte dat tot 70-75%. In de vestigingsfase van Vossen, zonder territorium (1978-1981), was er veel graverij naar nesten maar die verminderde gaandeweg. Jonge Tapuiten in het nesthol zijn, net na het voeren, nogal rumoerig en blijven vanaf de 12^e dag na het uitkomen vóór in de pijp zitten roepen om voer. Vossen met een uitstekend gehoor en goede ogen hebben een voerende Tapuit op een kale helling snel in de gaten! Het ontbreken van gravende Konijnen, waardoor een krapte aan broedholen ontstond, was fnuikend en de voortgaande verruiging van duinen deed de rest. Zo had het Kraansvlak in 1978 nog 32 broedparen, maar in 1985 was er geen enkele meer over. Het terrein was te drastisch veranderd. Elders in de duinen was het niet beter. Het noorden van de provincie werd hun laatste toevluchtsoord. Nu Konijnen weer toe lijken te nemen komt er misschien een herkansing. In het Kraansvlak werd in 2007 weer een broedgeval gemeld. In de Kennemerduinen maakten vrijwilligers met een grondboor nestholen voor Tapuiten, Dat leidde in 2006 tot 2 helaas mislukte broedgevallen. CVD

Tapuit man, Kraansvlak, april 2009. Foto C. van Deursen

Grote Lijster, oktober 1992. Foto C. van Deursen

Grote Lijster

Soms is al in februari langs de binnenduinrand de luide zang van de Grote Lijster te horen. Nog niet in alle heftigheid maar wel onmiskenbaar. Of het dan gaat om doortrekkers, die even een rustpauze nemen, of om toekomstige broedvogels is niet erg duidelijk, want het is maar moeilijk een duidelijk beeld van het voorkomen van deze soort te krijgen. In de broedtijd is de zanger veel minder uitbundig dan voor die tijd. Dat geldt overigens niet meer wanneer het nest van deze forse lijster ontdekt wordt door een mogelijke vijand. Dan is het fors spektakel en lawaai. Het heeft er alle schijn van dat we in ons gebied te maken hebben met een minimumpopulatie, want vrijwel nergens op landgoederen, binnenduinbossen of begraafplaatsen hoor je méér zingende Grote Lijsters tegelijk zingen. Of de geschatte 50 paren die “Vogels in het Landschap” voor Zuid-Kennemerland aangeeft nu nog gehaald worden is de vraag. Merkwaardig is het dat de soort hier toch altijd iets heimelijks heeft. Steek de grote plas over en kijk in oostelijk Engeland rond. Daar zie je ze in redelijke aantallen (hoewel daar ook een lichte teruggang optrad), wormen vangend op speelweiden en ander publiek groen. Zonder zich veel aan passanten of verkeer gelegen te laten liggen. Dat is hier wel anders! CVD

Spotvogel

Een opgewonden standje van vooral het boerenland is de Spotvogel. Vlieren rond boerderijen zijn erg geliefd. Maar ook op tal van andere plaatsen is hij luid imiterend nog te horen zoals in bossen en struikgewas in het rivierengebied. Rondom de Zuid-Hollandse en Utrechtse plassen is het opmerkelijk genoeg nog steeds een veelgehoorde zanger. Bij ons is het wat minder. Het gebied van de groenbuffer tussen Haarlem en het Havengebied biedt hem onderkomen. De tuinen en parken en begraafplaatsen, aanplant rond de golfbanen in de Houtrakpolder, Haarlemmermeerse Bos, Westhoffbos, groeneilandjes in de kale Haarlemmermeerpolder, de eendenkooi van Stokman, het terrein rond Hageveld, het zijn plaatsen waar je hem wel kunt horen. Jaren hield een paartje het uit in een bosje bij de flat Haarlem-hoog. Steevast kwamen ze daar zingen, nauwelijks hoorbaar boven het razende verkeer op de Westelijke Randweg. Dat je uiteindelijk zo'n rumoerige omgeving toch verlaat kun je geen vogel kwalijk nemen. De noordwaarts opschuivende grenzen van Spotvogel en Orpheusspotvogel betekenen op termijn dat we de eerste nog slechts als trekvogel zullen zien en de laatste gaat die opgevallen ruimte wellicht invullen. Orpheusspotvogels worden de laatste jaren vrijwel jaarlijks in Nederland gezien of gehoord en de eerste broedgevallen vonden al in Limburg plaats.

Spotvogel, Frankrijk. Foto G. Lecomte

Fluiter

Lindegroen beukenbos in mei, luisterend naar de triller van de Fluiter, die in weemoed eindigt. Zo zou het moeten zijn, maar de werkelijkheid is anders. De laatste twee decennia is de Fluiter met tweederde van de stand anno 1990 teruggevallen. En het was al nooit vet soppen met de populatie van de duinrand. Concreet gezegd nu vrijwel verdwenen. De laatste vogels houden nog stand aan de noordoostkant van Midden-Herenduin en Duin en Kruidberg, maar het is een achterhoedegevecht. Lang zag het er naar uit dat de Fluiter aan een opmars langs de duinzoom bezig was. Koningshof bijvoorbeeld huisvestte in midden tachtiger jaren ruim 15 paartjes. Ley-, Vinken- en Woestduin, soms ook nog de Haarlemmerhout, telden territoria nat als |Middenduin, Elswout/Elswoutshoek. Hoewel het de meeste bosvogels niet slecht gaat geldt dat jammer genoeg niet voor de meeste Afrikagangers onder hen. De levensomstandigheden in hun winterkwartieren zijn kennelijk zo veranderd of verslechterd dat ze onvoldoende reserves op kunnen bouwen om de thuisreis naar Nederland te beginnen. Europees gezien is er voor de Fluiter, een tikje groter dan de Tjiftjaf, nog geen reden tot grote zorg, hoewel dat lokaal kan verschillen. CVD

Fluiter, woestijngebied Marokko, april 2005. Foto: A. van den Berg

Bonte Vliegenvanger

De stand van de Bonte Vliegenvanger in Nederland kreeg nog niet zo lang geleden een forse knauw. De populatie rende achteruit zonder duidelijke verklaring. Er werd op verschillende fronten naar de oorzaak gezocht. Wat bleek? Wanneer de Bonte Vliegenvangers van hun wintervakantie in West-Afrika op weg gingen om te gaan broeden in onze contereien startte hier de levenscyclus van veel insecten. Die cyclus bereikte zijn piek als de vogels nestjongen hadden en veel voedsel nodig hadden om alle bekjes te vullen. Dat ging altijd goed, maar de invloed van "global warming" was nog niet aan de orde. Het aloude ritme van de seizoenen begon daardoor te veranderen en doet dat nog steeds. De Bonte Vliegenvanger volgde, en volgt, nog steeds zijn eigen "oude" broedritme, terwijl dat van insecten, ging verschuiven. Kortlevende insecten passen zich veel sneller aan veranderende omstandigheden aan. Bomen lopen nu vroeger uit, vroeger blad betekent vroeger eten voor o.a. rupsen en een vroegere voltooiing van hun levenscyclus. De synchroniteit tussen aanbod van en vraag naar voedsel op het moment van veel jonge vogels is verstoord. Daardoor komen er minder groot. Dat gebeurde precies in een tijd dat het beter leek te gaan met deze vliegenvanger in ons werkgebied. Nu haalt hij zelfs de status van zeer schaarse broedvogel niet meer. CVD

Bonte Vliegenvanger, mannetje. Foto C. van Deursen

Grauwe Klauwier

Eén van de mooiste, maar ook “gruwelijkste” vogelsoorten van de duinen is de Grauwe Klauwier. Hij heeft een grijsblauwe pet, een “elegant” zwart masker en een diep roodbruine rug. Zij is nogal bruin van toon, met een lichtere buik met schublijntjes. Vanaf struiktoppen of uitstekende takken wordt de omgeving afgespeurd naar grote insecten, zoals Junikevers. De gevangen prooi eindigt vaak opgeprikt op een doorn. Niet gek dat je dan in de volksmond Negendoder, Bruine Doorndraaier of Bremspelder wordt genoemd. De Grauwe klauwier legt op die manier een voedselvoorraad aan voor mindere tijden. In onze duinen was hij lang een zeer schaarse broedvogel met in 1982 de laatste broedgevallen. Daarna werden af en toe nog doortrekkers gemeld. Daarom was het broeden van de soort in de AWD in 2006 zo’n verassing. Het lijkt dat het herstel van het duinecosysteem de goede kant op gaat. Vanaf 2007 werden ook broedende of territoriale Grauwe klauwieren in de Kennemerduinen aangetroffen. De broedgevallen van de soort zijn nauwgezet gevolgd door onderzoekers van de “Stichting Bargerveen” om zo meer over de specifieke eisen van de Grauwe Klauwier aan de weet te komen. En nu maar hopen dat het weer een blijver wordt! HG

Grauwe Klauwier, man, Kennemerduinen, juli 2007. Foto B. Sleeman

Wielewaal

De Wielewaal kennen velen slechts van plaatjes of van het onmiskenbare jodelgeluid. Het zien van de geelzwarte, Spreeuwgrote, man in het frêle groen van de meimaand, is moeilijk. Om maar niet te spreken van het groengele wijfje of van de dito gekleurde jongen. Ze verblijven meestal in de boomtoppen. Ook deze vogel – het wordt eentonig – is aanzienlijk achteruit gegaan. Zijn doortrekperiode in het voorjaar is uiterst kort. Dat maakt de kans op een waarneming ook al niet groter. Voorkeursbiotopen in Nederland zijn dichte vochtige loofhoutbossen. Vooral populieren hebben magische aantrekkingskracht. Ook de moerassen van Zuid-Holland, Utrecht en Overijssel zijn, net als de Biesbos en de bossen in de Flevopolder erg in trek. In ons gebied is het al jarenlang karig met een paartje in het Pannenland en de Oase (AWD) en zo af en toe nog een ergens in de duinstrook. Staatsbosbeheer velde midden jaren tachtig in Middenduin alle grote Zwarte Populieren. Vele tientallen werden er, op één meter hoogte, omgezaagd waar ze ook stonden en ongeacht hun grootte. De reden? Het stond zo in een meerjaren Beheerplan, en dat moest worden uitgevoerd! De Wielewaal is er niet meer terug gekomen als broedvogel! CVD

*Wielewaalbalgen in depot Zoölogisch Museum Amsterdam
Foto: H.Schouten*

Roek

Roeken zijn in grote delen van Nederland nog steeds redelijk algemene vogels. Dat leidt nog wel eens tot overlast door herrie, want luidruchtig zijn ze, en vervuiling door hun ontlasting. Lang zijn ze, ook in onze contreien, zwaar vervolgd, vooral door boeren en tuinders, waardoor ze lokaal uiterst schaars zijn geworden. Men ging ervan uit dat Roeken uitlopende gewassen als granen en peulvruchten opaten. Hard bewijs voor het eten van die kiemplanten werd nauwelijks geleverd, maar van die klappen hebben ze zich echter in onze omgeving nooit hersteld. Er gaan nu jaren voorbij dat er in Zuid-Kennemerland nauwelijks Roeken worden gezien. Omdat er in onze directe omgeving geen kolonies aanwezig zijn, en de soort in heel Noord-Holland spaarzaam vertegenwoordigd is, kan het wel eens lang kunnen duren eer er zich weer "ergens" een nieuwe kolonie gaat vestigen. Zo waren er in 2006 twee losse nesten in Hoofddorp. Gelukkig weet je dat met vogels nooit zeker. De laatste grote kolonie in de wijdere omgeving hield tot 2009 stand bij de beide afslagen Abcoude in de A2, een duidelijk grensgeval met Utrecht. Met de verbreding van die A2 verdween de complete boombeplanting en daarmee de kolonie. Op de najaarstrek trokken ze tot enkele jaren geleden in redelijke aantallen langs de kust. In groepen van enkele tot meer dan honderd. Maar, net als bij Bonte Kraaien en Fraters, blijven ze tegenwoordig noordelijk van ons. In 2009 werden er totaal nog maar 4 geteld, daarna geen meer. De omstandigheden zijn kennelijk zo veranderd dat ze niet meer hoeven reizen om 's winters aan de kust te komen. CVD

Roek, Haarlemmermeerse Bos, februari 2001. Foto C. van Deursen.

Ringmus

Tussen de vangstmeldingen van ringstations op "Trekstellen" prijkt heel soms, in vet weergegeven, de Ringmus als vangst. Als ringer heb je dan een topdag! Nog in 1981 was hij een talrijke broedvogel van westelijk Nederland, volgens "Randstad en broedvogels". Op vinkenbanen werd toen voor een handjevol Ringmussen geen net dichtgeslagen, zo algemeen trokken ze door, of zwierven rond. Volgens "Broedvogels van Noord-Holland" was dat rond 1990 nog steeds zo. Nu is het aantal vogels dat doortrekt uiterst laag. Waren de Nederlandse Ringmussen misschien helemaal nooit trek- maar juist standvogel? In Engeland werd dit al langer vermoed en ringgegevens blijken dat te bewijzen. Het is nu moeilijk dat bewijs ook hier te vinden. Blijft de trekstroom uit noordoostelijk Europa ook al in Duitsland en Denemarken hangen? Uit decennialange telreeksen van telpost Bloemendaal aan Zee blijkt dat er steeds minder migrerende Ringmussen worden gezien. Ringmussen waren hier noot stadsvogels, maar cultuurvolgers langs stadsranden. Er is weinig peil op te trekken, want waarde Ringmus hier stadskernen mijdt is hij in Chinese stadsparken heel algemeen. Nu hij in de min zit krijgt de Ringmus aandacht. Deze mooie vogel verdient dat. CVD

Ringmus, Haaksbergen, september 1996. Foto C. van Deursen

Frater

Vraag een willekeurige strandwandelaar maar of hij nog wel eens Fraters ziet. Kijkt hij/zij u meewarig aan dan weet u het al: geen vogelaar! Bij een resoluut nee staat u oog in oog met de ware "pietenkijker". Drie decennia geleden werd deze vraag nogal eens op het strand bij de Zuidpier gehoord. Toen was er nog alle kans om die kleine lichtgestreepte bruine vink, met geel kegelsnaveltje en een mooi roze stuit, scharrelend in de winterse aanspoelsellijn aan te treffen. In combinatie met Sneeuw-gors soms, maar meestal als ongemengde groep. Nu is dat voorbij, een zeldzame uitzondering daargelaten. Het wat Kneuachtige getwitter was de eerste weken van november overal op de Wadden en langs de kust te horen. Ze waren er "ineens" in grote aantallen. Op vinkenbanen zijn er heel wat gevangen en geringd. Merkwaardig was hun plaatstrouw. Geringde vogels werden een jaar later soms op dezelfde vinkenbanen terug gevangen. Heel soms tot op de dag gelijk! Op de Wadden worden ze jaarlijks nog gezien, maar veel zijn het er niet. Fraters hebben een extreem groot verspreidingsgebied en een Europese broedpopulatie van wel driekwart miljoen paartjes. Daaraan ligt het dus niet. Het lijkt of de zuidgrens van hun winterkwartier naar het noorden is opgeschoven. CVD

Frater, IJmuiden, januari 1998. Foto C. van Deursen

Geelgors

Bollenvelden: kleurig, fleurig soms, maar nu meestal vogelarm. Dat was ooit wel anders. Gele Kwikstaarten broedden er, regelmatig zelfs de Engelse gele en de Witte en vrijwel zeker Geelgorzen en Kieviten. Toen was het bollengebied tussen Egmond en Sassenheim nog niet het jaarrond teelgebied dat het werd. Was er nog ruimte voor hooibergen waar dekstro belande nadat het als afdek materiaal had gediend en rietscherven waar dekriet na de winter weer werd opgeslagen. Met her en der kleine “overrandjes” met onkruiden en lage schermhagen rondom, om de teisterende wind te breken. In dat kleinschalige landschap voelden heel wat diersoorten zich thuis. Nu telt elke meter dure bollengrond voor productie en is er voor “storende” elementen geen plek meer. Er wordt regelmatig gespoten en onkruid bestreden. Resultaat; geen nest- of aas mogelijkheden meer voor tussen bollen broedende vogel. Zelfs niet voor soorten die niet specialistisch zijn. De opvoer van de bollenteelt en de opschaling van kleine teelt naar super producties heeft het aanzien van de Bollenstreek wezenlijk veranderd. Financieel, materieel, maar vooral landschappelijk ingrijpend. Maar wie of wat bepaalt de waarde van die 10-25 paartjes verdwenen Geelgorzen? CVD

Geelgors, vrouw, Texel, mei 2010. Foto L. Buckx.